

אצילות רוח או חורבן

"זה סיפור ארוך... על אהבה ומוות, על חברות עם מו"ל יהודי שלימד אותי שלכל אחד מאתנו יש משימה לבצע בחיים ושעליי מוטל למסור הלאה מורשת תרבותית מסוימת. זה סיפור על איך שקראתי את 'הר הקסמים' של תומס מאן, ואיך הספר שינה את חיי. סיפור ארוך שמוטב אולי לספר בהזדמנות אחרת."

רימן מספר בתחילת המניפסט שלו על תומס מאן, "הגיבור שלי", "המחנך שלי", אציל הרוח המובהק, על ידידותו האמיצה עם בתו, אליזבת, שהכירה לו את ג'ו, יהודי למוד סבל שהלחין את שירו של וולט וויטמן "אצילות רוח" (Nobility of Spirit).

...

רימן, 51, נולד למשפחה הולנדית קתולית ענייה, והיה אח בכור להמישה אחים ואחיות. הוא התקשה לסיים את לימודיו בבית הספר, "שנאתי כמעט כל רגע שם", אך סיים והמשיך ללימודי תאולוגיה ופילוסופיה באוניברסיטה. הוא מצא את עצמו ואת ייעודו בספרו של תומס מאן "הר הקסמים": "כל הקריאה שלי מאז ועד היום היא ניסיון להקיף את עולמו התרבותי של מאן ולהחיות

יורם הרפז

כבר הרבה זמן, אולי מאז הנאורות של המאה השמונה עשרה, לא נשמעה קריאה צלולה כזאת לחזור לאידאלים ההומניסטיים של אירופה ולאידאל שממצה אותם – אצילות הרוח. הפילוסוף ההולנדי רוב רימן כתב מניפסט בשם "אצילות הרוח: אידיאל נשכח" (אחוות בית, 2012). תרגום מהולנדית: ענבל זילברשטיין, ועורר במערב געגוע לאירופה של פעם, לאירופה כפי שרצתה להיות – נאורה, נכונה, משכילה, סובלנית, שוחרת טוב, אצילת רוח.

אחרי שתי מלחמות עולם ובעיצומה של ספקנות פוסט-מודרנית וחומרנות קפיטליסטית נשמעת קריאתו של רימן קצת תמימה. אך התמימות של רימן היא "תמימות שנייה" – תמימות מודעת לעצמה ולכל המכשולים שעומדים בדרכם של ערכים נשגבים. רימן פשוט חושב שאין בררה: אצילות רוח או חורבן. הספר הבא שלו נקרא "השיבה הנצחית של הפשיזם". הוא יודע גם דבר אחד או שניים על הרשעות של אירופה. איך הגעת לרעיון הזה?

רוב רימן, הוגה דעות, החליט להחזיר לאירופה את המידה הטובה שהמציאה: אצילות הרוח. המניפסט שלו, שראה עתה אור בעברית, מעורר געגועים לאירופה שמעולם לא הייתה. "רעיונות חשובים", הוא אומר בריאיון להד החינוך, "אינם מתים לעולם"

רוב רימן. "זה היופי באצילות הרוח, שאפשר לחנך אליה"

את הערכים שהאמין בהם וחרר להם". כדי לעזור לאירופה לחזור לתרבות של מאן הקים רימן את "נקסוס", מכון וכתב עת המנסים לתקן את אירופה באמצעות חינוכה לאצילות הרוח. אני תופס אותו בדוא"ל בכנס של נקסוס בניו יורק.

מהו "אצילות הרוח"?

אצילות הרוח היא ביטוי לביטחון העמוק שכולם יכולים וגם צריכים להיות פֶּאֶמֶת, לנהוג בהגינות, ליצור יופי ולהיות חופשיים; שבתור בני אדם אנחנו בריות רוחניות, ושכולנו יכולים לגבש איכויות בנות אלמוות ומלאות חיים, את אותן מידות אנושיות וערכים אוניברסליים שמגלמים

את הפנים הנעלים ביותר בקיום האנושי, את כבוד האדם, את כבודנו שלנו. הדברים אולי נשמעים מעורפלים, אבל כפי שאמר תומס מאן: "אצילות הרוח היא התיקון האפשרי היחיד לתולדות האנושות". והוא צדק, כי לאצילות הרוח לא דרושים לנו אמונה באלוהים, לא טכנולוגיה או כישרון מיוחד או למדנות, ואפילו לא כסף. אנחנו צריכים רק להכיר בטבענו האמיתי ולגייס את העוז לחיות את חיינו בכבוד, לחיות את אצילות הרוח.

מהם השורשים הפילוסופיים וההיסטוריים של הרעיון הנשכח הזה?
אצילות הרוח ניצבת בלב המסורת

ההומניסטית האירופית, אבל המסורת הזאת קשורה עמוקות במקורות, לרבות המקורות הדתיים, של הציוויליזציה האירופית. היא מושרשת באידאל האתי שלפיו הזהות האמיתית שלנו אינה מה שמבדיל אותנו מאחרים (מגדר, מעמד חברתי, עוצמה, עושר, מסורת), אלא מה שמגדיר את אחדות המין האנושי – הערכים הרוחניים והמוסריים האוניברסליים. היא מושפעת מרעיון התלמיד החכם היהודי וחתירתו לידע. היא מושרשת עמוקות ברעיון החינוך לסגולה הטובה של סוקרטס ולחישול האופי באמצעות חינוך לאהבת החוכמה ובהבנה של קיקרו את התרבות בתור עידון נפש האדם. אבל היא

אז הם יתחילו במסע לאימוץ אצילות הרוח.

• • •

האם אפשר לחנך לאצילות הרוח?
כמובן שאפשר! היופי באצילות הרוח הוא שאפשר לחנך אליה ויותר מכך – שמדובר, בעצם, ברעיון של "חזרה הביתה אל העצמי הטוב יותר שלנו" (ביטוי של ג'ורג' סטיינר). אבל הבעיה היא שחינוך לאצילות הרוח חותר נגד הזרם, מנוגד לפרדיגמה הרציונלית, הטכנולוגית, הקפיטליסטית, הקיטשית, שחטפה את החברה המערבית למשך שנים רבות מדי. אבל כאמור, אין לנו בררה. אני מניח שברור לכול שהאליטות שלנו (הפוליטיות, העסקיות, התקשורתיות, האינטלקטואליות, האקדמיות) לא יפתרו דבר, לא יחלצו אותנו מן המשבר המורכב שבו אנו שרויים, כיוון שהן הבעיה. תמיד ישנם חריגים, אבל באופן כללי צריך להודות שהדבר האחרון שמעניין את בני האליטות שלנו הוא תרבות של אצילות הרוח.

איך תיראה מערכת חינוך שמתנהלת לאור הרעיון הזה של אצילות הרוח?
צריך פשוט לחזור ולהתייחס ברצינות לרעיון המקורי של האוניברסיטה, הרעיון המקורי של "קהילת מורים ולמדנים". כולנו יודעים את זה, כולנו יודעים שמשמעותו – ברמה האוניברסיטאית – היא גישור על "שתי התרבויות" – על מדע הטבע ומדע האדם. יש לחזור לרעיונות של ג'אמבטיסטה ויקו, של חינוך קלאסי, לאמנות הרצאה המעולה, לחינוך לחשיבה ביקורתית, להתבוננות של הבחינה העצמית, לחינוך ליברלי ולאהבת החוכמה. בתי ספר שמחנכים לאצילות הרוח יהיו הרבה יותר קטנים, יקדישו לתלמידים הרבה יותר זמן, יכללו שיעורי התנסות רבים יותר וחשיבה מתמדת של מורים ותלמידים על חייהם ועל החברה שהם חיים בה.

איך ייראה עולם שבו תשלוט אצילות הרוח?
טוב, חברה מושלמת אינה קיימת וגם לא תתקיים, ועצם הרעיון של חברה מושלמת מסוכן. טרגדיה אנושית ואינחת תרבותית תמיד יהיו. אבל ישנה מחויבות מוסרית – כיוון שיש בידנו היום אמצעים רבים יותר מאי פעם בעבר – להעניק לכולם אמצעים חינוכיים לקבל אחריות על חייהם, להתמודד עם שאלות שאין להן תשובות, לחפש ולמצוא משמעות. ■

תרגום מאנגלית: יניב פרקש

אצילות הרוח, להרוג את הרעיון של אירופה ולכן את היהודים: העם שגילם את הרעיונות האלה יותר מכל עם אחר באירופה.

האם העידן הפוסט-מודרני, עם הספקנות האפיסטמולוגית והיחסיות האתית שלו, יכול להכיל בתוכו את הרעיון הישן והטוב הזה?

לא. מדובר בהפכים, כי הפוסט-מודרניזם זנח את החתירה לאמת ולמשמעות. מדובר בגרסה מתוחכמת של ניהיליזם ותו לא – כת הריקנות, האפסות וההונאה האינטלקטואלית. הפוסט-מודרניזם הוא

נוצרת גם מערכי הרציונליות הביקורתית של הנאורות הגרמנית ומן החתירה לצדק חברתי של המסורת הסוציאלידמוקרטית. המסורת העשירה הזאת של ההומניזם האירופי היא המורשת הרוחנית והאינטלקטואלית של מגוון אישים עצום: סוקרטס ואפלטון, פילון האלכסנדרוני, פטררקה ושפינוזה, קאנט וגתה, בטהובן, שלמה מימון, משה מנדלסון וגוטהולד אפרים לסינג, רחל ורנהגן ומאדאם דה סבינייה, קרל מרקס, גוסטב מאהלר, ולטר בנימין וגרשם שלום, דיטריך בונהופר, תומס מאן, אלבר קאמי, פאול צלאן, נדייז'ה

"אצילות הרוח מורשת מאוד גם במסורת היהודית. למעשה, יהודי אירופה היו הנשא החשוב ביותר של הרעיון. ג'ורג' סטיינר צדק בהחלט כאשר טען בשנות השישים שהשואה הייתה התאבדות של אירופה"

ניסיון גאוותני של אינטלקטואלים לצמצם את כל הנעלה לשיעור קומתם הקטן.

האם יש לרעיון הזה סיכוי בלשהו בעידן של הקפיטליזם המאוחר שבו אתיקה תועלתנית מחלחלת לכל תא בגוף החברתי והפרטי?

כן. כמו האמת, רעיונות חשובים אינם מתים לעולם. הקפיטליזם של הקונו, המוסר התועלתני ותרבות הקיטש לא יביאו לשום מקום אלא לאסון חברתי וכלכלי – אלה החדשות הרעות. החדשות הטובות הן שטבע האדם אינו משתנה, כמובן זה שההתמודדות עם איינהחת והמאבק לחיות חיי אמת, לנהוג בהגינות וליצור יופי לא ייפסקו לעולם. כך שגם השאיפה האנושית לאיכות לא תיעלם לעולם. בסופו של דבר אנשים יודעים היטב לאילו דברים יש משמעות בחייהם ולאילו אין משמעות; וכאשר הם יבינו שהסגידה לכסף ולרעיון שהכול צריך להימדד במונחי תועלת הוא ריק וחסר משמעות (כי האמת היא שכל מה שממלא את החיים משמעות הוא חסר תועלת במונח העמוק של המילה: אהבה, חברות, חמלה, אמת, יופי, מוזיקה, שירה...),

מנדלשטאם ויוזף ברודסקי.
מדוע אירופה, שפיתחה את הרעיון הנאצל הזה, בגדה בו?
כי בצד הרוח האירופית ניצבים גם כוחות הסתירה – שדי הניהיליזם, הלאומיות, המדענות והרודנות. ואת כל הזוועה הזאת חזה ניטשה, שבחוש נבואי טען שברגע שבו אירופה תזנח את אמונתה בערכי רוח נעלים ואת מחויבותה כלפיהם ("מות האלוהים") ייגזרו עליה "מאתיים שנות ניהיליזם", עם כל החורבן והאלימות הכרוכים בהן.

• • •

יהודים מתקשים קצת לבטוח ברעיונות, נאצלים בכל שיהיו, שמגיעים מאירופה? אצילות הרוח מורשת מאוד גם במסורת היהודית. למעשה, יהודי אירופה היו הנשא החשוב ביותר של הרעיון. ג'ורג' סטיינר צדק בהחלט כאשר טען בשנות השישים, בוועידה שארגן כתב העת European Judaism, שהשואה הייתה התאבדות של אירופה. מטרת הזוועה הטוטליטרית הייתה לחסל את